Economia llatinoamericana:

A LA RECERCA DEL TRESOR PERDUT

Ezequiel REFICCO

Durant els últims mesos els mitjans de comunicació han informat sobre certa recuperació de l'economia llatinoamericana. Aquí intentem situar aquesta informació a partir de la història més recent i esbossar un panorama de l'actualitat econòmica dels països llatinoamericans.[1]

Qui hagi seguit les seccions d'economia dels diaris haurà vist últimament titulars com «Torna la confiança inversora a Hispanoamèrica», o a «A ritme de salsa: Llatinoamèrica mostra els primers símptomes de recuperació econòmica» i altres semblants.

En efecte, la dècada dels 80 va constituir per a la regió un temps negre que la va fer retrocedir; al 1991 el producte per habitant només es mantenia en els valors del 1977. La bomba explotà a començaments de la dècada, quan un conjunt de factors van estrangular el sector extern de les economies llatinoamericanes: per la banda dels ingressos els preus d'exportació van caure de forma abrupta[2] i paral·lelament els grans bancs internacionals van tallar el fluxe abundant de crèdit que havien vingut canalitzant vers la regió durant la dècada anterior, perquè van percebre que el risc dels préstecs començava a ser massa alt.[3] Per la banda de les despeses el brusc augment de les taxes d'interès internacionals va multiplicar la magnitud dels interessos que aquests països havien de fer front.[4] Finalment, el dòlar va tenir una forta revaluació que provocà l'encariment del deute i el seu servei. (Per als no iniciats en economia, només cal que facin una senzilla analogia amb la seva economia personal: com ho passarien si, en un parell d'anys, els ingressos els baixessin un 100% i les despeses augmentessin un 272%?).

D'aquesta manera, al llarg de la dècada, les nacions de la regió es van veure obligades a empendre reformes estructurals de les seves economies, en unes condicions d'estretor financera molt dures. Històricament, el desenvolupament llatinoamericà s'havia fonamentat en el model de substitució d'importacions, amb el qual les empreses industrials nacionals es van beneficiar de mercats locals molt protegits i amb el finançament del seu desenvolupament a través de les divises provinents de les exportacions de les primeres matèries. Després d'una llarga agonia, la caiguda d'aquests ingressos i el sobtat encariment del crèdit extern van enterrar aquest model. Així, als inicis dels 90, s'ha arribat a un consens generalitzat sobre com han de ser les noves bases del desenvolupament llatinoamericà. Aquest ja no ha de recolzar-se, ni pot fer-ho, en el mercat domèstic, sinó que cal intentar per tots els mitjans la incorporació als corrents comercials internacionals.

Però, per obtenir aquesta fita es fonamental arrribar prèviament a alguns objectius necessaris —encara que no suficients—. Així, per atraure la inversió estrangera i modernitzar l'aparell productiu ha fet falta establir un marc d'estabilitat monetària, i això exigia una situació d'equilibri fiscal i del sector extern. Aquestes polítiques no han estat neutres des del punt de vista social: han portat dràstiques reduccions del nivell de consum de la població —per a rebaixar les importacions i arribar a l'esmentat equilibri del sector extern— i una forta retallada de les subvencions i les despeses públiques en general —salut, educació, habitatge, etc..— per obtenir l'equilibri fiscal. En tots els casos s'ha recorregut a plans de reducció de les plantilles públiques, oferint condicions avantatjoses de jubilació voluntària, per exemple, com també a la privatització massiva d'empreses públiques, a la desregulació generalitzada de l'activitat econòmica i a l'obertura a la competència exterior.

Es així que, després de passar per anys de penúria, les polítiques de reforma comencen a donar alguns resultats positius, en més o menys grau segons els casos, i sense que se'n pugui deduir una tendència positiva generalitzada i irreversible. En línies generals, les economies llatinoamericanes han aconseguit equilibrar els sectors públics, encara que sigui en molts casos a base de retallades extraordinàries de la despesa, que seran difícils de mantenir a mig termini. Lògicament, aquells països que porten més anys en el procés de reformes, han consolidat la seva situació i a la inversa, la situació encara és molt fràgil en els països que s'hi han posat més tard.

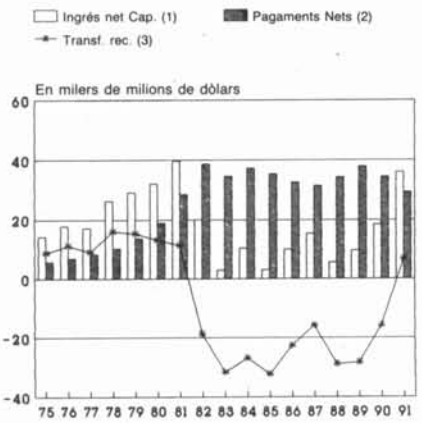
1991: menys inflació i més inversió

El resultat principal dels plans d'ajustament d'aquestes economies és la caiguda estrepitosa dels nivells d'inflació de la regió. La inflacó mitja ha passat de 1.200% als 1989 i 1990 a 200% a 1991. Si bé encara la taxa és alta, la tendència decreixent observada a finals d'any és un senyal prometedor. La baixada de la inflació mitjana respon fonamentalment a la contenció dels processos hiperinflacionaris que s'havien registrat a Argentina, Brasil, Nicaragua i Perú.

Pel cantó de la producció, després d'anys de molta feblesa, l'activitat ha crescut un 3%. Deixant de banda els països que es troben en l'etapa més dura de l'ajustament, com Brasil, Perú i la República Dominicana, el creixement ha estat del 4,5%, el més alt des del 1980. Els països que han aconseguit créixer més, són Veneçuela, Mèxic, Xile i Argentina.

Un fet positiu és la represa d'un corent inversor cap a Amèrica Llatina. Per primera vegada després de l'esclat de la crisi del deute, la regió torna a ser receptora neta de capitals. Es més, un informe de la Corporació Financera Internacional[5] inclou aquells quatre països entre els primers mercats mundials en la captació d'inversió estrangera el 1991. Aquest fet ha tingut un efecte positiu sobre els plans d'estabilització, influint en l'enfortiment de les monedes. La contrapartida és l'efecte negatiu que aquesta revaluació ha tingut sobre la competitivitat de les exportacions. En els propers mesos les autoritats econòmiques de la regió es trobaran amb les tensions derivades de la contradicció entre dos objectius: l'estabilitat monetària i l'obtenció de saldos comercials positius. L'economia argentina, per

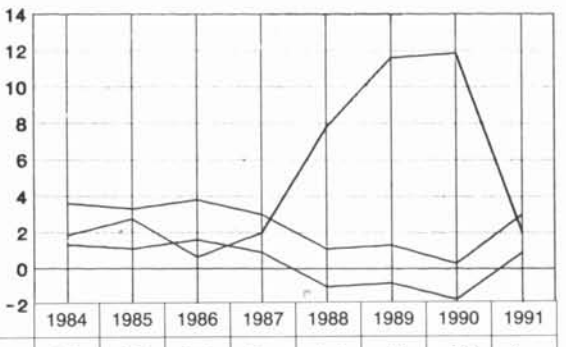
AMÈRICA LLATINA
Ingrés de capitals i transferència de recursos

1. Ingressos nets de capitals
2. Pagaments nets d'utilitats i d'interessos
3. Transferències de recursos (3-1-2)

Font: CEPAL, sobre dades del «Fondo Monetario Internacional». Les dades de 1991 corresponen a estimacions preliminars.

AMÈRICA LLATINA
Alguns indicadors

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
PIB	3,6	3,3	3,8	3	1,1	1,3	0,3	3
PIB/Hab.	1,3	1,1	1,6	0,9	-1	-0,8	-1,7	0,9
IPC (×100)	1,847	2,741	0,645	1,985	7,788	11,61	11,863	2,024

Taxes de creixement (%)

Font: CEPAL, sobre dates oficials. Les xifres sobre IPC van ser calculades sobre els 22 països més representatius de la regió.

exemple, està experimentant pressions tendents a la devaluació del nou pes, de paritat fixa amb el dòlar, pel progressiu encariment de les exportacions, i l'abaratiment de les importacions.

Amb tot, les millores en els nivells de producció i inversió no han repercutit directament en els nivells d'ocupació i de poder de compra de la massa de la població. L'ocupació s'ha mantingut estable, i inclús ha baixat en països amb taxes altes de creixement com Veneçuela i Xile, mentre que el poder de compra ha tingut una evolució irregular segons els països. L'intent de cop d'Estat, el febrer passat, a Veneçuela i les reaccions conseqüents ens fan adonar de la fragilitat d'aquesta estabilitat i de l'incipient creixement de la regió.[6]

La paradoxa del deute

Al 1991, almenys set països van reduir el seu deute extern, el Govern nordamericà va decidir condonar part del deute bilateral amb alguns països i altres es van beneficiar de les reduccions del Plà Brady. També alguns països van rebaixar el seu passiu amb la privatització d'empreses públiques deficitàries.

Així, en línies generals, la càrrega del deute ha continuat la tendència descendent dels últims anys, com ho mostra el fet que, per cinquè any consecutiu, el coeficient d'interessos generats pel deute sobre les exportacions ha estat del 22%, des d'un pic de 41% registrat al 1982. Adhuc, nou països han tingut coeficients menors del 15% durant el 1991. Bona part d'aquest fenomen pot explicar-se per la recessió actual del món desenvolupat,[7] que ha forçat una rebaixa excepcional del tipus d'interès internacional, tenint en compte que la major part del deute extern llatinoamericà es va contreure precisament amb taxa flotant.

Paradoxalment el que és bo per una banda resulta fatal per l'altra, perquè la recessió actual també frena l'expansió de les exportacions de la regió a aquells països (sobretot a EEUU). A més, accentua la tendència a la baixa dels preus de les primeres matèries que encara constitueixen una bona part de les exportacions llatinoamericanes. Per això, malgrat la millora apuntada, el deute segueix sent, com diu la CEPAL, estructuralment onerós per aquestes economies i cal insistir en els programes que el van reduint.

Perspectives

Com s'ha dit, existeix un consens sobre les noves bases del desenvolupament llatinoamericà: abandonament dels models autàrquics, reducció de la participació de l'Estat en l'economia, impuls a la inversió estrangera i a la renovació tecnològica per augmentar la participació en el comerç mundial i, finalment, l'establiment de programes regionals que potenciïn el desenvolupament de les economies nacionals. Per aconseguir aquests objectius els governs s'enfronten amb grans desafiaments: atreure la inversió estrangera, portar endavant (i fins on arribar) les privatitzacions i desregulacions, tenir cura dels seus enormes deutes externs i a la vegada combatre la pobresa i la desigualtat creixent. L'èxit d'aquesta empresa depèn molt del context internacional dels propers anys. El fracàs de les negociacions de la Ronda Uruguai del GATT (Acord General sobre Aranceles i Comerç), l'augment del proteccionisme de la CE i els EEUU i les taxes d'interès excessivament altes resultarien mortals per les esperances dels països de Llatinoamèrica.

El rol tradicional de l'Amèrica Llatina com exportadora de primeres matèries i proveïdora de mà d'obra no qualificada la fa extremadament vulnerable en un món de materials sintètics i d'automatització. Però, alguns països han aconseguit guanyar espais no tradicionals en els mercats mundials. Això ha estat possible per l' enorme esforç realitzat en la dècada dels 80, en la qual s'ha privilegiat l'estabilitat i l'ajustament per sobre del combat contra la pobresa. Com a resultat, el 40% de la població llatinoamericana es troba per sota del llindar de la pobresa. No sembla que aquesta tendència pugui continuar indefinidament sense riscos molt greus per a l'estabilitat de la regió.

Notes

[1] La informació estadística i els gràfics són de l'informe: **Balance Preliminar de la Economía de América Latina y el Caribe 1991**, (CEPAL), mentre no s'indiqui una altra font específica.

[2] El 1982, els preus de les principals primeres matèries d'exportació dels països en desenvolupament havien caigut un 33% respecte als preus del 1980. Específicament per Amèrica Llatina, els seus termes d'intercanvi al 1983 s'havien deteriorat un 26% respecte del 1978. **Debt and Development Crises in Latin America. S. Griffith-Jones, O.Sunkel. Oxford University Press.**

[3] El fluxe de capitals es va reduir de 37.700 milions de dòlars el 1981 a 4.400 el 1983, tot convertint la regió d'importadora en exportadora neta de capital. **Griffith-Sunkel, op. cit.**

[4] L'import global d'interessos i beneficis va passar de 13.600 milions de dòlars el 1980 a 37.300 el 1984.

[5] Filial del Banc Mundial per a la promoció de la inversió privada.

[6] Encara que l'aixecament militar no va tenir el suport popular directe, no s'ha d'oblidar el caliu que, per aventures d'aquest tipus, suposa la situació de caiguda generalitzada dels nivells de vida de la població.

[7] El creixement de les economies industrialitzades va ser de 4,3% el 1988, 3,3% el 1989, 2,6% el 1990 i 1,3% el 1991.